

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ГРИЩЕНКО ВАЛЕНТИНА ІВАНІВНА

УДК 781.21+ 787.61

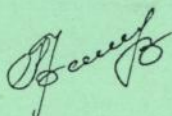
МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОБОТИ
ПІДЛІТКОВОГО КЛАСИЧНОГО АНСАМБЛЮ ГІТАРИСТІВ

13.00.02.05

13.00.02 – теорія та методика навчання музики
і музичного виховання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 2003

42
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Козлін Валерій Йосипович,
Національний педагогічний університет
ім.М.П.Драгоманова, професор кафедри
гри на музичних інструментах

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дряпіка Володимир Іванович,
Луганський державний педагогічний
університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії, історії
музики та гри на музичних інструментах;

кандидат педагогічних наук, доцент
Миронюк Олена Григорівна,
Державна академія керівних кадрів культури і
мистецтв, професор кафедри режисури

Провідна установа: Вінницький державний педагогічний
університет ім.М.Коцюбинського, кафедра
педагогіки та методики початкового навчання

Захист відбудеться "23" ТРАВНЯ 2003 р. о 15³⁰ год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.01 у Київському національному
університеті культури і мистецтв /01133, м.Київ, вул. Щорса, 36, ауд.209/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного
університету культури і мистецтв /01133, м. Київ, вул. Щорса, 36/.

Автореферат розісланий "23" КВІТНЯ 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коваленко Н.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процеси перетворення й подальшого розвитку українського суспільства вимагають від освіти вирішення широкого комплексу соціально-педагогічних завдань, пошуку і вдосконалення педагогічних систем, які відповідали б змінам у свідомості й поведінці людей в усіх сферах суспільного життя. Державна національна програма “Освіта” /Україна ХХІ століття/ і Національна програма “Діти України” одним із шляхів реформування змісту загальноосвітньої підготовки у сфері гуманітарної освіти визначають забезпечення естетичного розвитку особистості, оволодіння цінностями різних галузей мистецтва. Музичне виховання в поєднанні з загальноестетичним набуває особливого значення, оскільки воно є не тільки важливим фактором розвитку моральної та естетичної культури, але й одним із проявів духовного утвердження молодого людини.

У музично-виховному процесі найбільш ефективними є організовані форми залучення людей до цілісного сприйняття музичного мистецтва. Зростаючий попит дітей підліткового віку на застосування гітари в колективному музичуванні зумовив появу класичних ансамблів гітаристів у різних спеціальних музичних та позашкільних закладах освіти. У зв'язку з цим у керівників колективів виникла необхідність виконання таких важливих завдань, як забезпечення належних умов для повноцінного функціонування навчально-виховного процесу і якісного розвитку виконавської майстерності учасників підліткового ансамблю гітаристів. Для вирішення цих складних проблем необхідні висококваліфіковані педагоги, які б сприяли вихованню молоді засобами музичного мистецтва, створюючи колективи з високим рівнем виконавської майстерності. Відсутність сьогодні науково обгрунтованої методики не забезпечує належного рівня професіоналізму вчителів для відповідної практичної діяльності. Створення такої методики є системним процесом, отже, формування її необхідно здійснювати комплексно, з врахуванням важливості кожного складового компонента, на основі впливу на всі сфери особистості. Тому виникла потреба розгляду таких питань, як організація підліткового класичного ансамблю гітаристів, розробка методів та форм навчання і виховання учнів.

Аналіз наукової літератури підтверджує, що до останнього часу не було ще спроби зробити ґрунтовне дослідження проблеми організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів. А скористатися результатами діяльності інших форм ансамблів неможливо, бо аналоги подібної форми музичування відсутні.

Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо в розробці та експериментальній перевірці методики організації та роботи класичного ансамблю гітаристів у навчанні підлітків, розробці технічних засобів для прискорення процесу на-

вчання. У контексті зазначених проблем було визначено тему дослідження: “Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана з урахуванням загальної концепції розвитку Київського національного університету культури і мистецтв по удосконаленню фахової підготовки спеціалістів у галузі музичного мистецтва і входить до складу комплексного дослідження проблем професійної підготовки працівників культури і мистецтв в умовах гуманізації та демократизації системи вищої освіти. Тема дисертації узгоджена на засіданні бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні /протокол № 3 від 27.03.2002 р./.

Об'єкт дослідження - формування ансамблів гітаристів.

Предмет дослідження – процес організації та роботи класичного підліткового ансамблю гітаристів.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування, розробка і експериментальна перевірка методики організації та роботи класичного ансамблю гітаристів на основі формування системи виконавських навичок у підлітків із застосуванням інформаційних технологій та створення технічних засобів для прискорення процесу навчання.

Завдання дослідження:

- проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науково-педагогічній літературі і практиці;

- визначити шляхи формування в учнів-гітаристів музично-ігрових та виконавських навичок;

- розробити спеціальні електронні та механічні засоби самоконтролю учня, що сприяють формуванню рухових навичок, правильному положенню пальців на інструменті, розвитку динаміки звуку і тактильної чутливості пальців гітариста;

- розробити засоби і способи розширення меж виразного інтонування /звуківисотного і тембрового/ ансамблю гітаристів і перевірити їх ефективність на основі комп'ютерних технологій;

- експериментально перевірити ефективність розробленої методики створення та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів;

- розробити науково обґрунтовані методичні рекомендації щодо змісту і організації навчання підлітків в ансамблевому класі гри на гітарі.

Методологічну основу дослідження становлять філософські положення про діяльність як спосіб самореалізації особи; теоретичні положення Бели Бартока і Рейнера Мальта про гру в ансамблі; концепції єдності музичного і технічного розвитку /Г.Нейгауз, О.Шульпяков/, теорії всебічного розвиваючого навчання /Г.Ципін/.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, моделювання і конкретизація теоретичного знання;

- *емпіричні*: опитування, бесіди, спостереження, творчі завдання, термінової інформації, педагогічний експеримент /констатуючий, формуючий/, методи математично-статистичного опрацювання експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідницька та експериментальна робота проводилась на базі Будинку дитячої та юнацької творчості Голосіївського району м.Києва в ансамблі гітаристів "Фортуна", у Міжнародному центрі культури і мистецтва незалежних профспілок України з ансамблями гітаристів "Аморато" і "Юність", у Національному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова в науковій лабораторії музичної біофізики при кафедрі музичних інструментів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* поставлено, вивчено і науково обгрунтовано проблему організації і роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів;

- розроблено та експериментально перевірено методiku організації та роботи підліткового ансамблю гітаристів у закладах системи освіти і культури;

- розроблено комплекс навчально-диференційованих вправ і творчих завдань для формування музично-виконавчих навичок;

- створено нові методи: розширення меж виразного інтонування /звуквисотного і тембрового/ ансамблю гітаристів; чистоти настройки інструментів ансамблю, оптимальної сценічної моделі ансамблю;

- розроблено спеціальні технічні засоби, що сприяють формуванню рухових навичок, правильному положенню пальців на інструменті, розвитку динаміки звуку і тактильної чутливості пальців учнів-гітаристів, прискоренню процесу навчання учнів рухово-технічним навичкам;

- проведено оцінку ефективності розроблених методик та технічних засобів навчання із застосуванням інформаційних технологій та впроваджено їх в практику підготовки підлітків до музичної діяльності в класичному ансамблі гітаристів.

Практичне значення дослідження визначається тим, що сформульовані в ньому теоретичні положення і висновки, одержані експериментальні дані, випробувані на досвіді створення й функціонування підліткових ансамблів гітаристів "Юність", "Фортуна", можуть бути використані при створенні подібних та аналогічних інших інструментальних ансамблів. Результати дослідження використовувалися при викладанні дисципліни "Керівник ансамблю гітаристів у школі" студентам факультету професійної орієнтації та післядипломної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, з яких було

створено класичний ансамбль гітаристів студентського клубу, у підготовці учнів-гітаристів вечірньої жіночої гімназії.

Теоретичні і методичні положення дисертаційного дослідження придатні для створення типових програм, навчальних і методичних посібників для практичної діяльності викладачів закладів освіти і культури, що мають ансамблеві класи або бажають їх створити. Розроблені методи контролю ефективності формування виконавських навичок у гітаристів ансамблю із застосуванням інформаційних технологій можуть використовуватися широким класом інструменталістів /"Пристрій для навчання правильному положенню пальців руки при грі на струнному музичному інструменті".- А.с. 1784074 СРСР, 4с. Опубл. 23.09.92р., Бюл. №35; "Пристрій контролю звуку".-А.с. 1774374 СРСР, 3с. Опубл.07.11.92, Бюл.№41/.

Особистий внесок автора полягає у теоретичному обґрунтуванні основних положень досліджуваної проблеми; розробці й апробації ефективної методики організації /заснування/ та роботи класичного ансамблю гітаристів у навчанні підлітків; створенні науково-методичних рекомендацій, нових технічних засобів для прискореного навчання музично-ігровим діям, а також для допомоги педагогам, що займаються ансамблевими формами музичного навчання і виховання, майбутнім учителям.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалася: в процесі навчально-виховної та експериментальної роботи автора в Міжнародному центрі культури і мистецтв федерації незалежних профспілок України з ансамблями гітаристів "Аморато" і "Юність", Будинку дитячої та юнацької творчості Голосіївського району м.Києва з ансамблем гітаристів "Фортуна", Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова на факультеті професійної орієнтації та післядипломної освіти при викладанні дисципліни "Керівник ансамблю гітаристів у школі" студентам, з яких було створено класичний ансамбль гітаристів студентського клубу, вечірній жіночий гімназії при підготовці учнів-гітаристів; у фестивалях і конкурсах ансамблів гітаристів "Юність", "Аморато"/почесне звання "Народний", дипломи лауреатів конкурсу на честь 1500-ліття м.Києва, телевізійного турніру "Сонячні кларнети", першого, другого і третього всесоюзних фестивалів/, "Фортуна" /почесне звання "Зразковий", лауреат конкурсів "Таланти твої, Україно" 1994-1995 рр., лауреат міжнародного фестивалю "Золота осінь Славутича" 1997 р., лауреат Всеукраїнського конкурсу-огляду художніх колективів 1999 р./диплом 1-ступеня/, лауреат Всеукраїнського конкурсу-огляду художніх колективів 2000р. /диплом 111-ступеня/, дипломант телевізійного фестивалю "Золоті лелеки" 2000р., дипломант фестивалю інструментальних колективів м.Києва "Золота осінь", дипломант Всеукраїнської акції "Україна-дітям" 2001-2002р. та їх численних концертах у найпрестижніших залах міста й області / Палац "Україна", театр оперети, студія програми телебачення УТН, Національна

студія програми телебачення УТН, Національна радіокомпанія України, м. Славутич та ін./.

Основні положення і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії музики та музичного виховання Київського національного університету культури і мистецтв, науково-практичній конференції "Оновлення змісту педагогічного процесу в позашкільних закладах м.Кієва" /1996 р./, VІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції "Програма "Духовний ріст нації в сучасних умовах становлення української державності" /Донецьк, 2000р./, VІІІ Всеукраїнській науковій конференції "Фундаментальна і професійна підготовка спеціалістів з фізики" /Київ, 2002р./, "Актуальні проблеми сучасного мистецтва" /Київ, 2002 р./.

Публікації. Основні теоретичні положення дослідження відображені у 11-ти публікаціях: 9 одноосібних статей /7 - у наукових фахових виданнях/, 2 авторських свідчення /у співавторстві/.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки: основний текст -193 стор., список використаних джерел - 284 найменування /на 18 стор./, додатки - на 20 стор. Робота містить 12 таблиць, 79 малюнків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено предмет, мету та завдання дослідження, охарактеризовано організацію, етапи, методи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну, практичне значення, подано відомості про особистий внесок автора, апробацію дослідження, публікації.

У **першому розділі** «Стан досліджуваної проблеми» - зроблено історико-логічний аналіз розвитку ансамблевих форм гітарного музикування різних типів в Україні та за рубежом у ХУІІ на початку ХХ століття і на сучасному етапі.

Уперше згадку про ансамблеву форму гітарного музикування ми зустрічаємо у зв'язку з ім'ям італійського композитора Франческо Кобетта /близько 1671 р./ . У період правління Людовика ХІV він створює разом із Люллі " Антре для декількох гітар". Ансамблі гітаристів розвивалися і заохочувалися в Росії, про що свідчить нотна література для гітарних дуєтів.

Початок розвитку ансамблів гітаристів на Україні датується 1880-ми роками, коли до Одеси з Парижа прибув італійський студентський оркестр у складі 20 чоловік /мандоліністів і гітаристів/, що гастролював з концертами по Європі. Під впливом концертів цього колективу в Одесі почали організовувати аматорські оркестри мандоліністів і гітаристів. На сучасному етапі ансамб-

леве гітарне виконавство розвивається в таких містах України, як Київ, Харків, Полтава, Дніпропетровськ, Мелітополь та ін. Установлено, що процес розвитку ансамблю здебільшого починався і розвивався як форма, де одна або декілька гітар були лише складовою частиною ансамблю поряд з іншими музичними інструментами. З'ясовано, що форма ансамблю, у складі якого всі інструменти - гітари одного типу /великі гітари/ - нова, і зараз відбувається її становлення.

Деякі аспекти специфіки розвитку ансамблевого гітарного виконавства з'ясовані за партитурами. Встановлено, що видання нот для ансамблів гітаристів у колишньому СРСР були малочисельними. Аналіз партитур для ансамблів гітаристів дозволив зробити такі висновки: більшість партитур - це спрощені переклади творів, написаних для інших інструментів; часто партитура складена на основі розкладу голосів з одного сольного інструмента /гітари/; партитури не враховують специфіки ансамблевого гітарного музикування, що призводить до втрати якості звучання, орієнтовані на невисокий рівень технічних можливостей музикантів. Дослідження найбільш популярних шкіл і самовчителів гри на класичній гітарі /П.Агафшин, П.Вещицький, М.Іванов-В.Юрьев, О.Іванов-Крамський, І.Кузнецов, Ф.Каруллі, Є.Ларічев, М.Каркассі та ін./ дозволило виявити не тільки різноманітність підходів педагогів-гітаристів до змісту, форм і методів розвитку виконавської майстерності музиканта-гітариста, але й охарактеризувати уявлення педагогів-гітаристів про ансамблі, оскільки у рекомендаціях для сольного виконання пропонується репертуар для ансамблів гітаристів і подаються поради щодо його виконання. У значній частині цих робіт спільним є те, що основний наголос у них робиться на психотехнічних методах виконавчої техніки, які подано у вигляді суперечливих рекомендацій технічної спрямованості і безсистемно вибудованого нотного тексту. Методи "спроб та помилок", образні порівняння сьогодні не достатні для навчання музикантів-виконавців, особливо гітаристів-учнів підліткового віку. Емпірична педагогіка звичайно охоплює зовнішній, суто практичний аспект явища. Внутрішні механізми і закономірності техніки залишаються маловивченими. На основі цього аналізу зроблено висновок про необхідність розгляду проблеми технічного розвитку гітариста -початківця.

Відсутність спеціальної літератури з методів роботи ансамблю гітаристів зумовила пошук відповідей на виниклі питання в літературі, присвяченій камерно-інструментальним ансамблям. Розгляд організаційно-педагогічних умов становлення і розвитку камерно-інструментального жанру засвідчив, що процес формування його через відсутність спеціальних досліджень представлено неповно; навчально-виховний процес розглянуто тільки в класах камерного ансамблю спеціальних навчальних закладів /музичних училищ, вузів/; у дослідницьких роботах здебільшого розглянуто виконавський аспект без урахування становлення і розвитку музично-ігрового апарату музиканта; відсутні спеціальні

роботи, присвячені послідовному навчанню і вихованню виконавця засобами ансамблю /від початкового етапу навчання гри на інструменті до етапу концертної діяльності/; не розглядаються проблеми, пов'язані з роботою ансамблю без диригента і розташуванням його на сцені; у дослідженнях відсутні відомості про застосування інформаційних технологій у роботі ансамблю або для навчання інструменталістів.

Отже, аналіз науково-методичної літератури засвідчив відсутність досліджень, які розглядають проблеми організації класичного ансамблю гітаристів. Скористатися результатами діяльності інших форм ансамблів неможливо. Необхідні спеціальні дослідження, мета яких - теоретично обґрунтувати, розробити і експериментально перевірити організацію та роботу класичного ансамблю гітаристів.

У другому розділі - «Організація навчально-виховної роботи в класичному ансамблі гітаристів» - розглянуто організаційно-педагогічні принципи і характерні ознаки роботи з учнями- підлітками.

Дослідження малих форм /камерних ансамблів/ виявило, що такі колективи складаються із музикантів, попередньо підготовлених за програмами індивідуального навчання. Характерною особливістю створеної методики є те, що процес становлення майбутнього музиканта розпочинається з початкового рівня безпосередньо в нових спеціально розроблених і організованих умовах колективної роботи з елементами індивідуального навчання підлітків. Установлено, що створення нової форми ансамблевого гітарного музикування у навчанні підлітків є системним утворенням, тому процес її формування повинен здійснюватися комплексно, з урахуванням важливості кожного складового її компонента, на основі впливу на всі сфери особистості. Визначено основні складові компоненти концепції побудови педагогічного процесу: це система музично-теоретичних та естетичних знань; система музично-виконавських умінь і навиків; система умінь і навичок творчої діяльності. У результаті оволодіння цими знаннями, вміннями і навиками учні одержують теоретичну і практичну підготовку до роботи в ансамблі гітаристів. Проаналізовані психологічні та фізіологічні особливості розвитку дітей і їх здібностей до різних видів діяльності дозволили зробити висновок, що винятково сприятливі передумови для занять колективною формою виконавського мистецтва в ансамблі гітаристів має підлітковий вік. У цьому віці у дітей-підлітків уперше виникає готовність до оволодіння своїми індивідуальними якостями і готовність до усвідомлених колективних дій, схильність до самоконтролю і самовиховання, що виступають як свосвідний симптомокомплекс, який формує необхідну базу для розвитку колективної творчості в ансамблі гітаристів.

Визначено основні шляхи організації набору учнів до ансамблю. Перший – залучення всіх бажаючих, незалежно від природних даних, вміння грати на

інструменті, знання музичної грамоти, другий – відбір серед бажаючих учнів відповідно до їхніх музичних здібностей, вміння грати на будь-якому музичному інструменті.

У дослідженні розкрито відмінності діяльності аматорського ансамблю гітаристів від професійного колективу, визначено, що особливості організації репетиційного процесу в аматорському ансамблі полягають, по-перше, у тому, що робота над музичним твором, підпорядкована виховним завданням, відбувається на різних рівнях і охоплює значно більший період часу для його засвоєння. По-друге, для професійного музиканта результатом його діяльності є виконання, що виступає як засіб дії на слухача, а в роботі аматорського виконавця і підготовка, і виступ важливі в першу чергу як засіб естетичного розвитку і формування особистості самого учасника.

У роботі запропонована методика створення такого колективу, який міг би працювати на сцені без диригента, що привело до розробки нової сценічної моделі розташування членів ансамблю, яка створює сприятливі умови для єдності слухового і зорового контакту, поєднання гри виконавців по вертикалі і по горизонталі, можливості передавати найтонші нюанси.

Найпоширенішим недоліком струнних інструментальних колективів є недосконалий стрій. Відомі методи настроювання гітар не дають можливості ансамблю звучати чисто, без порушення якості звучання. У дослідженні запропонована принципово нова система настроювання інструментів ансамблю, що значно зменшує помилки строю.

У **третьому розділі** - « Формування музично-ігрових навичок гітаристів ансамблю із застосуванням інформаційних технологій » - уперше детально викладено всі елементи процесу становлення і послідовного удосконалювання техніки гри гітариста-початківця, описано проведення експерименту за новою методикою формування звуковидобування.

Дослідження малих форм /камерних ансамблів/ виявило, що такі колективи складаються із музикантів, які попередньо підготовлені за програмами індивідуального навчання. Відмінність нашого дослідження в тому, що процес становлення майбутнього музиканта відбувається безпосередньо в нових спеціально розроблених і організованих умовах ансамблевої роботи з елементами індивідуального навчання від початкового рівня до етапу концертної діяльності.

Сутність процесу навчання гри на гітарі не може бути повноцінно розкрита без вирішення питання самоконтролю учнями за своїми ігровими рухами і діями. У зв'язку з цим обгрунтовано і апробовано основний комплекс заходів, які дають змогу сконструювати оптимальну систему навчальної роботи для оволодіння кожним учасником ансамблю виконавськими навичками.

Визначені індивідуальні підходи до посадки виконавця обумовлені формуванням положення рук, ніг, голови з позиції розгляду окремих частин тіла в

руховій дії при грі на гітарі. Запропоновано модель постановки рухового апарату правої руки учня-гітариста згідно з розрахунками про кількісні співвідношення між окремими фалангами пальців /В.Козлін/. Рекомендовано приблизні значення розрахункових параметрів із указівкою можливої індивідуальної корекції їх виконавцем у процесі роботи відповідно до свого ігрового апарату. У практику навчання введено метод надбання рефлексу раціональної форми руки спочатку без музичного інструмента. Уперше зазначено різноманіття положень руки в межах тембрового діапазону гітари, обмеженого, в основному, відрізком струни між кінцем грифа і підставкою для струн.

Для прискорення процесу закріплення навичок правильної форми правої руки розроблено електронний «Пристрій для навчання правильному положенню пальців на струнному музичному інструменті». На руку учневі вдягають спеціальні датчики, кожному пальцю педагог задає за допомогою регуляторів певну форму. Учень працює безпосередньо на гітарі. У разі відхилення форми пальця від заданої лунає звуковий сигнал і на світловому табло з'являється напис, наприклад: «Зігнить вказівний палець». Учень працює доти, поки не зникнуть помилки у постановці кожного пальця. Після виконання цього завдання педагог може починати роботу над музичними фрагментами. У подальшому відпрацюванні постановки руки безпосередньо на музичному інструменті закріплюються отримані раніше навички, враховуючи додаткові чинники (лавочка під ногу, відчуття струн і корпусу гітари, положення голови, тіла, ніг).

У дослідженні введено нове поняття синхронності роботи пальців і показані шляхи його практичної реалізації. Під синхронністю розуміється одночасний рух пальців у різних напрямках /пальця, що видобуває звук, і вільного пальця або пальців назустріч йому/. Синхронність - ознака оптимальності всіх параметрів руху. Для розвитку синхронної роботи пальців створено спеціальний пристрій і розроблені методи роботи на ньому з наступною перевіркою і закріпленням цих навичок на музичному інструменті.

Значна увага приділена роботі великого пальця правої руки. З'ясовано, що крім основної функції видобування звуку, він виконує функцію зняття напруженості руки (як опора), а також створює умови для кращої орієнтації пальців при грі і стійкого звуковидобування. Визначено оптимальне положення великого пальця, його форму, розроблено методику розвитку рухових навичок і музичні вправи для закріплення цих навичок.

Уперше запроваджені поняття прямого і зворотного розташування пальців правої руки, а також їх рівнобіжної і послідовної роботи. Методики паралельної роботи пальців /одночасно всіма/ і послідовної /один за одним по черзі/ розроблені для прямого і зворотного розташування. Створені спеціальні тренажери для відпрацювання послідовностей руху великого пальця рівноцінно з іншими. Для відпрацювання різних логічних послідовностей руху всіх пальців

при їх різноманітному положенні, які зустрічаються на практиці, розроблені спеціальні музичні вправи безпосередньо на інструменті.

У творах для гітари мелодія звичайно поєднується із супроводом. Найбільш колоритно, яскраво мелодія може виділятися за допомогою прийому звуковидобування "апояндо". Супровід при цьому доцільно здійснювати прийомом "тірандо". У дослідженні визначені та систематизовані найбільш поширені типові види поєднання прийомів у вигляді нотного матеріалу і на його основі розроблена оптимальна логіка рухів пальців для досягнення необхідного виконавського ефекту. Подано методичку набірків автоматизму рухів при звуковидобуванні в сполучених прийомах з ускладненням їх зворотним і прямим розташуванням пальців. Розширені види логічної синхронної роботи пальців, особливо великого /р/ як найбільш чутливого до неправильної постановки руки. Подано послідовно вибудований нотний матеріал для удосконалення техніки рухів і рекомендації по їхньому коригуванню залежно від вимог динаміки звуку.

У дослідженні введено нове поняття - "тремолоподібні" рухи. До них відносяться рухи, що мають логіку прийому тремоло або схожого на нього, але при звуковидобуванні на різних струнах. У практиці гітарного виконавства часто зустрічаються випадки аплікатурної недосконалості, що ведуть до нераціональної роботи двома пальцями, невідгідної енергетично. Натомість пропонується використання тремолоподібних рухів, що збільшує кількість робочих пальців при тій же загальній кількості звуків і підвищує динамічність звучання.

Постановка лівої руки проведена комплексно з правою, бо під час гри на гітарі вони взаємозалежні. При постановці лівої руки враховані параметри початкового положення інструмента, тіла, правої руки, попередньої висоти лавочки під ногу. Виявлено ознаки уточнення і коригування цих параметрів для оптимального положення руки та її роботи. Подано нотний матеріал для відпрацювання навичок руху пальців обох рук і їхньої координації.

Одним з найважливіших завдань, що ставиться перед учнями, є формування навичок просторової точності пальцевого апарату, тобто вміння безпомилково, чисто і точно потрапляти на ті струни, що позначені в нотному тексті. Друге завдання - формування необхідного по силі і якості звуку. Необхідно створити такі умови, при яких учень-початківець міг би контролювати якість вилученого звуку, крім слуху, іншими органами чуття, наприклад, зором. Для вирішення цього питання нами було сконструйовано спеціальний «Пристрій контролю звуку» і на його базі проведено експериментальні дослідження за методикою формування звуковидобування в роботі з учнями-гітаристами. Конкретна величина гучності звуку вимірювалася цифровим вольтметром. Для ускладнення умов експерименту за основу було прийнято прийом звуковидобування "тірандо", який характеризується тим, що пальці залежно від різної гуч-

ності переміщуються на різну величину, тобто не затримуються слідуючою струною. При постановці I експерименту для контрольної групи було відібрано 10 учнів із складу зразкового ансамблю гітаристів, раніше навчених звуковидобуванню стандартними методами. Кожний член групи вилучав по 3 звуки послідовно вказівним, середнім та безіменним пальцями 10 разів підряд на 3-й відкритій струні так, щоб ці звуки були однакової гучності і по величині відповідали меццо форте. Учні контролювали звук на слух, викладач - за допомогою пристрою контролю звуку. Обробка даних, отриманих у ході експерименту, проводилася за методом варіаційних рядів.

У спортивній практиці нестійкість результатів вимірів коефіцієнта варіацій визначають: невеликою - при $V / 0-10\%$, середньою - при $V / 11-20\%$, і великою - при V більше 20% . Зважаючи на те, що для музикантів подібні виміри ще не проводились, а також враховуючи більш жорсткі вимоги, які висуваються до них у порівнянні із спортсменами, визнано нормальним значення коефіцієнту варіацій не більше 10% . Результати обробки даних контрольної групи засвідчили, що ні один з її учасників не показав задовільного результату.

При проведенні II експерименту до експериментальної групи було включено 10 учнів-підлітків, що раніше пройшли навчання в студії ансамблю гітаристів. Вони були попередньо готові до постановки рук на інструменті, формуванню звуку стандартними методами, мали основи елементарної техніки пальців. Кожному члену групи було запропоновано повторити завдання, яке виконувала контрольна група. Обробка даних показала незадовільний результат усіх учасників.

Навчання членів експериментальної групи, на відміну від контрольної, проведено на пристрої контролю звуку. Від учня вимагалось протягом певного часу вилучати звук на 3-й струні точно з заданим значенням. У разі виникнення помилок вправа повторювалась до їх зникнення.

Після закінченню терміну часу було проведено 111 експеримент, записані результати серії 10 звуковилучень послідовностей рухів 3-х пальців. Учні дивилися при цьому на екран пристрою контролю і мали можливість виправляти свої помилки. Викладач записував показання пристрою. Позитивний результат отримали 7 учасників $/70\%$, і тільки три вийшли за межі допустимого значення коефіцієнту варіацій.

IV експеримент був спрямований на покращення результатів експериментальної групи і показав, що всі учні отримали позитивний результат /коефіцієнт варіацій менше 10% /. Розрахунок коефіцієнту нововведення експериментальної групи порівняно з контрольною показав, що в результаті застосування електронного тренажера експериментальна група стала стабільнішою при звуковидобуванні в 3 рази. Статистичну вірогідність різниці між початком і кінцем експерименту проведено за критерієм Фішера. Нова методика форму-

вання звуковидобування дозволила за недовгий проміжок часу підвищити стабільність і точність звуковидобування як індивідуально кожним учнем, так і загалом усієї експериментальної групи в порівнянні з контрольною.

У дослідженні вперше розглянуто питання про розширення меж виразного інтонування ансамблю гітаристів. Класичним зразком ансамблю, де споріднені інструменти мають індивідуальні тембри і різний звуковисотний діапазон, є струнний смичковий квартет або квартет духових інструментів. Сучасна форма гітарного ансамблевого виконавства не має таких тембрових і звуковисотних характеристик, як вищевказані ансамблі, бо використовуються тільки однотипні акустичні гітари з довжиною робочої частини струни /меншурою/ рівною 65см. На грифі сучасної гітари, як правило, 19 ладів. Відстань від кінця нижнього поріжка до 19 ладу не використовується для роботи лівою рукою, так як не має фіксованих ладів. Дослідження цієї ділянки показали, що можна додатково включити в роботу 1/3 частину струни, якщо розташувати зверху над струною пересувний поріжок. За допомогою виготовлених зразків металевих пластин визначено, що якщо притискувати їх лівою рукою до струни зверху з достатньою силою так, щоб струна не торкалася грифа та інших порожків, а нігтем правої руки вилучати звук, то виникає доволі чистий і красивий тон.

Аналіз роботи ударних інструментів сучасного симфонічного оркестру /трубчатих дзвонів, тубафонів, дерев'яних барабанів, віброфонів/ показав, що наявність повітряної порожнини в них збільшує силу звучання. Були проведені експерименти зі скляними трубками різного діаметру, товщини стінок і довжини. Запис і обробку звуків виконано на персональному комп'ютері в програмі Sound Forge 4.5, яка дає можливість бачити в кожному розрізі не тільки частоту, але й ноту, і показує чітку сонограму. Відповідність частоти звуків нотам перевірялась за таблицею частот. Визначено оптимальний розмір трубки - пляшечка: довжина близько 55мм і діаметр - 20мм. За критерій оптимальності було взято спектр з найбільшою загальною гучністю звуку, рівномірним розташуванням обертонів у зоні звукових частот і з мінімальним їх затуханням. Аналіз спектрограми звуків, отриманих за допомогою пляшечки і металевієї пластини, показав, що звук більшої сили і тривалості досягається при роботі пляшечкою завдяки підсилюючим якостям порожнини пляшечки і малому ступеню затухання коливань скла. Виміри частот сигналів на персональному комп'ютері підтвердили можливість існування в безладовій зоні гітари як рівномірно-темперованого, так і нерівномірно-темперованого ладу.

Оскільки звичний стрій для гітари – рівномірно-темперований, і точність його вимірюється розміткою грифа на лади, було сконструйовано додатковий гриф у вигляді лінійки, яка закріплюється вздовж існуючого грифа до підставки. На основі математичного методу проведено розрахунок розмітки додаткового грифа і установки відстані між ладами. Для проведення дослідження но-

вих можливостей звуковисотного діапазону додаткового грифа використано запис фрагмента співу синього солов'я з платівки "Голоси пташок у природі" і проаналізовано спектр звуків фрагмента на персональному комп'ютері в програмі Sound Forge 4.5. Визначено, що кожна звукова зона фрагменту повторює три основних звуки /ноти f_{is}^4 , a_{is}^4 , e^4 / за період часу - T. На першій струні гітари вилучено музичний фрагмент, який імітує спів синього солов'я з пластинки, за допомогою додаткового грифа гітари і проведено аналіз спектра звуків. Точність розмітки додаткового грифа для вірогідності експерименту перевірена на комп'ютері. Аналіз спектрограм підтвердив, що вилучені звуки мають частоти, які відповідають звукам фрагмента співу синього солов'я з платівки. Висновки трьох експериментів: 1. Використання додаткового грифа дає можливість розширити звуковисотний діапазон гітари на три з половиною октави /від E до e^6 / порівняно із стандартною /від E до h^2 /; 2. Додатковий гриф на гітарі дозволяє розширити темброві межі інструмента; 3. Новий діапазон гітари дозволяє розширити музичний матеріал для інтерпретації засобами інструментальної музики – імітувати звуки природи /спів птахів/, імітувати звуки інших музичних інструментів.

У дослідженні уперше проведені пошуки звуковисотних можливостей імітації на гітарі малих барабанів, а також розроблено засіб і прийоми імітації звучання нового малого барабана. Висота звуків вимірювалась за допомогою персонального комп'ютера при вилученні звуків на гітарі, струни якої перехрещувалися попарно над різними ладами. Обробка результатів дослідження показала, що створені звуки не тільки імітують барабан, але можуть мати змінну висоту залежно від номерів струн, які перехрещуються, і номерів ладів грифа. Очевидна хроматична закономірність підвищення висоти звуків при переміщенні від третього ладу до дванадцятого. Висновок: "гітарний" малий барабан є звуковисотним порівняно з різними типами малих барабанів для симфонічного оркестру.

Вивчення будови малого барабана показало, що його сухий тріскучий звук утворюється за рахунок струн, розташованих на одній із його поверхонь. Оскільки гітара також має струни, то було проведено комп'ютерний експеримент по дослідженню звуку, який виникає при ударах струн по різних частинах грифа. У результаті було створено пристрій для імітації малого барабана, який виконавець легко встановлює на гриф гітари, відтягуючи струну під край пристрою. При вилученні звуку струна лясає по грифу збоку, а також по металевим поріжкам у кінці грифа і створює типовий звук малого барабана. У новому різновиді прийому імітації барабана використовується тільки одна струна /порівняно з вищенаведеним прийомом при перехрещенні струн/, а ліва рука залишається вільною, що дає можливість під акомпанемент малого барабана вести мелодію на інших п'яти струнах у будь-якій позиції звичайним способом.

Цей прийом не потребує додаткових фізичних зусиль, як у першому випадку. Загальна кількість звуковисотних малих "гітарних" барабанів тепер – понад 25.

У дослідженні вперше представлена науково-обґрунтована теорія процесу звуковилучення домрового тремоло на гітарі без медіатора. Розглянуто основні типи рухів правої руки музиканта при звуковидобуванні тремоло: 1 – за допомогою кисті руки; 2 – від ліктя. Доведено і математично обґрунтовано висновки: гра за допомогою кисті доцільна при вилученні гучних звуків, але при повільному темпі музичного твору; для виконання творів у швидкому темпі необхідно рухати праву руку від ліктя, що приводить до більшої втрати енергії м'язів, і для того, щоб уникнути втоми, необхідно знизити швидкість; для виконання музичних моментів, які потребують гучного звуку у швидкому темпі, необхідно включити в роботу одночасно кисть і передпліччя правої руки.

Для практичного засвоєння процесу рівного звуку тремоло створено пристрій для відпрацювання тремоло. Розроблена система перевірки на персональному комп'ютері за допомогою звукових редакторів Sound Forge, Cool Edit для об'єктивної самостійної перевірки якості напрацьованого тремоло.

Винайдено новий прийом – "бархатне" тремоло. Перевага його в тому, що тремоло можна вилучати одночасно на всіх шести струнах.

Створено пристрій і способи імітації звуку "кастаньєт" на гітарі трьох типів: 1-імітація чистого звучання; 2-імітація звучання кастаньєт одночасно зі звуками гітари; 3-імітація кастаньєт з наступними звуками гітари. Способи імітації кастаньєт дозволяють розширити темброві межі гітари для гри ансамблем характерних творів /для створення національного колориту/, а також можуть бути використані для сольного виконання.

Робота над цілеспрямованим розвитком музично-ігрових рухів учнів - гітаристів, крім спеціальних вправ, що необхідні на першому етапі навчання, надалі проведена на конкретних музичних творах, які написані композиторами різних епох та у різних стильових напрямках. Наприклад: В.Моцарт "Симфонія соль-мінор /ч.1/", Ж.Бізе "Антракт до 1V дії опери "Кармен", С.Джоплін "Регтайм" /"Артист естради"/, Б.Тихонов вальс "Пушинка" та інші. Твори підібрані з урахуванням різних за специфікою технічних прийомів, з одного боку, і втілюють художню цінність - з іншого. Цим досягається повноцінний художній і технічний розвиток виконавців.

У четвертому розділі - «Формування навичок виконавської майстерності ансамблю гітаристів» - визначено основні підходи до проведення організації самостійної роботи учасників ансамблю на заняттях у класі і вдома, спрямовані на оволодіння навичками музично-виконавської майстерності.

З'ясовано, що у полі зору традиційної практики роботи в оркестрових та ансамблевих класах, в основному, знаходиться тільки колективна навчальна діяльність під керівництвом педагога. Це створює труднощі в діяльності колекти-

ву, оскільки оволодіння навичками гри на інструменті вимагає постійного, щоденного тренування. Визначено основні шляхи формування навичок професійної майстерності в учасників підліткового ансамблю гітаристів: систематична самостійна робота над вдосконаленням навичок технічної і виконавської майстерності; вдосконалення навичок синхронності звучання ансамблю; психологічна підготовка учасників ансамблю до концертних виступів і методи контролю за сценічним хвилюванням.

Розроблений і апробований новий метод роботи ансамблю на основі "мі-діграми" /спеціального запису в комп'ютері музичного матеріалу, який створено відповідно до задач навчального процесу/ дозволяє не тільки ефективно готуватися учню до гри в ансамблі, але і суттєво скоротити час на його підготовку.

У дослідженні теоретично обґрунтовано необхідність виконання творів ансамблем гітаристів напам'ять під час концертних виступів, що дає свободу і розкутість при створенні музичних образів. Запропонована методика запам'ятовування різних ансамблевих партій /головного мелодійного голосу, другорядного голосу, акомпанементу, басового голосу/ на конкретних ансамблевих творах.

Розроблена методика гри в ансамблі гітаристів без диригента, роль якого виконує один з учасників, і представлена випробувана система сигналів, які він подає для управління динамікою і синхронністю звучання колективу гітаристів. Під синхронністю слід розуміти точність збігу в часі сильних і слабких долей кожного такту, граничну точність при виконанні дрібних тривалостей /звуків або пауз/ усіма учасниками ансамблю.

Встановлено, що система навчання музиканта-початківця передбачає виховання професійних артистичних навичок спілкування з публікою. Соціальна роль мистецтва і взаємовплив виконавців і слухачів виявляється в кожному виступі. Свідченням цього є концертне хвилювання, що відчувають як початківці так, і досвідчені артисти. Проаналізовано основні причини сценічного хвилювання і розроблено методичні рекомендації по виробленню навичок контролю за сценічним хвилюванням.

Проведене дослідження дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Сучасний стан музичного виховання характеризується пошуками нових підходів до наукового обґрунтування цілісної системи педагогічних впливів на продуктивний розвиток особистості. Формування інтересів дітей в підлітковому віці відіграє роль одного з механізмів регуляції соціальної поведінки. Музичне навчання і виховання в поєднанні з загально-естетичним набуває сьогодні особливого значення, оскільки воно є не тільки важливим фактором розвитку моральної та естетичної культури, але є одним із проявів духовного утвердження молодшої людини. Одним із дієвих засобів виховного впливу є колективні за-

няття музикою в підлітковому класичному ансамблі гітаристів, які виховують у підлітків такі якості, як відповідальність, ініціативність, самоаналіз, саморегуляція, толерантність. Аналіз наукових досліджень з проблеми розвитку ансамблевої форми гітарного виконавства при навчанні учнів-підлітків виявив значущість цієї проблеми для музичної педагогіки взагалі і для педагогів-практиків зокрема.

2. Організація створення підліткового ансамблю гітаристів і його навчально-виховної роботи є складним процесом, який характеризується численністю структурних компонентів та їх взаємодією. Складовою частиною педагогічної діяльності є організація набору підлітків в ансамбль і формування та розвиток у них комплексу: 1/ музично-теоретичних знань /нотної грамоти, елементарної теорії музики, метро-ритмічного відчуття, музичної пам'яті, музично-слухових уявлень, звуковисотного слуху /мелодійного, гармонійного, поліфонічного/; 2/ музично-виконавських вмінь та навичок /індивідуальна посадка гітариста з врахуванням положення окремих частин тіла, постановка рухового апарату правої та лівої рук, прийоми звуковидобування необхідного по силі і якості звуку, техніки музично-ігрових рухів, навички гри в ансамблі/ ; 3/ вмінь та навичок творчої діяльності і професійної майстерності /самостійна робота, синхронність ансамблевого звучання, підготовка до концертних виступів/ та таких особистих якостей учнів, як загальний інтелектуальний рівень, емоційно-вольові компоненти /мотивація, потреба, установка на процес сприйняття, уміння зосереджуватися, воля до подолання труднощів/. Взаємодія цих систем забезпечує повноцінну підготовку учнів-підлітків до роботи в ансамблі.

3. Аналіз традиційно використовуваних емпіричних методів при навчанні учнів-гітаристів виявив їх суперечливість і недостатній рівень для якісного розвитку музично-ігрових та професійних навичок, що вимагає їх подальше удосконалення. Це зумовило необхідність визначити напрями та системи завдань, що формують в учнів-гітаристів музично-виконавські якості з використанням інтеграційних зв'язків між музично-теоретичними знаннями та музично-ігровими навичками. Розроблена раціональна організація /статика і динаміка/ музично-ігрових рухів гітариста, що містить у собі постановку кисті, передпліччя, плеча двох рук відносно інструмента, пальців, послідовності їх рухів та умов сходження зі струни, веде до прискорення розвитку гітаристів-початківців. Створений механізм концертних виступів без диригента і партитур приводить до розвитку уважності, концентрації пам'яті, відчуття товаришів по ансамблю, відповідальності, сценічності і, в цілому, - більш успішного розвитку особистості.

4. Розширено межі можливостей виразного інтонування /звуковисотного і тембрового/ ансамблю гітаристів. Запроваджено способи і засоби реалізації розширеного звуковисотного і тембрового звучання інструментів ансамблю.

Використання додаткового грифа збільшує звуковисотний діапазон гітари на три з половиною октави /від E до e⁶/ порівняно зі стандартною. Новий діапазон гітари дає можливість розширити музичний матеріал для інтерпретації засобами інструментальної музики – імітувати звуки природи /спів птахів/, імітувати звуки інших музичних інструментів.

Створено способи і прийоми імітації на гітарі малих барабанів, але на відміну від різних типів малих барабанів симфонічного оркестру "гітарний малий барабан" - звуковисотний /підвищення висоти звуків при переміщенні від третього ладу до дванадцятого має хроматичну закономірність/, загальна кількість різновидів "гітарного малого барабана" -25.

У дослідженні уперше представлена науково-обґрунтована теорія процесу звуковидобування домрового тремоло на гітарі без медіатора. Доведено і математично обґрунтовано висновки: гра за допомогою кисті доцільна при видобуванні гучних звуків, але при повільному темпі музичного твору; для виконання творів у швидкому темпі необхідно рухати праву руку від ліктя, що приводить до більшої втрати енергії м'язів і для того, щоб усунути навантаження, необхідно знизити швидкість; для виконання музичних фрагментів, що вимагають гучного звуку при швидкому темпі, необхідно включати в роботу одночасно кисть і передпліччя правої руки. Створено новий прийом – "оксамитове тремоло", що дозволяє вилучати тремоло одночасно на шести струнах.

Розроблено пристрій і способи імітації звуку "кастаньет" на гітарі трьох типів :1-імітація чистого звучання; 2-імітація звучання кастаньет одночасно зі звуками гітари; 3-імітація кастаньет з наступними звуками гітари. Способи імітації звуку кастаньет на гітарі дозволяють розширити темброві межі гітари для гри ансамблем характерних творів /для створення національного колориту/, а також можуть використовуватися під час сольного виконання.

Ефективність розроблених пристроїв і системи прийомів формування виконавських навичок, що розширюють тембровий і звуковисотний діапазон гітари, перевірена на персональному комп'ютері за допомогою програм звукоаналізаторів.

5. У сучасних умовах діяльності підліткового ансамблю учень-гітарист не може приділяти багато часу щоденній роботі над удосконаленням виконавської майстерності. Пошук найбільш досконалих методів занять, що можуть за короткий термін часу забезпечити високу ефективність навчання і є доступними для впровадження в музичну педагогіку, визначив необхідність створення спеціальних технічних засобів /механічних та електричних/. Впроваджено нове поняття синхронної роботи пальців і створена система механічних тренажерів для послідовної, паралельної, прямої і зворотної їх роботи, що організовує ціленаправлений розвиток опорно-рухового апарату та успішне засвоєння музично-ігрових прийомів, усуває появу і закріплення помилок. Сконструйований

електронний пристрій і створена на основі проведення експерименту авторська методика показали, що для якісної перевірки та розвитку динаміки звуку, розвитку слуху і тактильної чутливості пальців при грі на музичному інструменті необхідно підключення до слухового контролю нового параметра – зорового аналізатора. Використання створеної системи “людина – машина” із замиканням зворотніх зв'язків через слух та зір веде до значного прискорення процесу засвоєння музично-ігрових навичок і підвищення точності відтворення динамічних характеристик звуку.

6. Важливою педагогічною умовою ефективної організації і роботи підліткового ансамблю гітаристів стало впровадження в початковий процес створених нових систем: чистоти настройки інструментів ансамблю, оптимальної сценічної моделі ансамблю. Створена методика перехресної настройки гітар дає можливість не тільки покращити чистоту інтонування ансамблю, але й виявити акустичні дефекти інструментів при їх виготовленні. Запропонована оптимальна модель розташування ансамблю на сцені дозволяє підвищити якість виконання навіть на малих /незручних/ сценах. Розроблені способи роботи ансамблю на основі мідіграми /запису в комп'ютері музичного матеріалу, спеціально створеного для задач навчального процесу/ дають можливість зменшити витрати часу на формування виконавських навичок гітаристів ансамблю.

7. Дослідженням доведено, що запропонована методика, в основу якої покладено дидактично обґрунтовану систему комплексного підходу до музичного виховання учасника підліткового ансамблю гітаристів /від етапу організації набору, початкового навчання на інструменті до завершального етапу – концертної діяльності/, є ефективною і діючою, що підтверджено результатами експериментів та практичною концертною діяльністю ряду колективів, вихованих за нетривалий час. Результати дослідження можуть бути використані в науково-дослідницькій роботі, для виконавської практики, при створенні навчальних і методичних посібників для практичної діяльності педагогів навчальних закладів і закладів культури, які мають ансамблеві класи чи хочуть їх створити, а також в навчальних курсах теорії і методики музичного виконавства.

Основні результати дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Грищенко В.І. Колективна музична творчість підлітків як фактор формування духовних потреб особистості // Соціалізація особистості. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 1999.- С.70-77.

2. Грищенко В.І. Психологічні проблеми управління музично- ігровими рухами музиканта //Наукові записки ХХХУ.- К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 1999.-С.38-44.

3. Грищенко В.І. Постановка і розвиток опорно-рухового апарату гітариста як складова частина процесу формування навиків виконавчого мистецтва //Наука і сучасність.- К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова 1999.-С.6-13.

4. Грищенко В.І. Формування рівності звуку // “Комп’ютер + програми”. -К.: 1998.- С.60-62.

5. Грищенко В. І. Музика і комп’ютер //“Комп’ютер + програми”.- К: 1998.- С.62-64.

6. Грищенко В.І. Стан гітарного ансамблевого виконавства в історичному розвитку //Теорія і практика педагогічного процесу /проблеми сучасного мистецтва і культури/. - Х: 2000. - С.165-172.

7. Грищенко В.І. Психологічні особливості концертних виступів ансамблю гітаристів //Проблеми особистісної орієнтації педагогічного процесу /проблеми сучасного мистецтва і культури/. - Х: 2000. - С.128-133.

8. Грищенко В.І. Розширення тембрового і звуковисотного діапазону гітари //Теорія і практика педагогічного процесу" /проблеми сучасного мистецтва і культури/. - Х.. 2000. -С.135-141.

9. Грищенко В.І. - Методика навчання навичкам ансамблевої гри при застосуванні "мідіграми" //Наука і сучасність.- К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова 2002.- С.55-62.

10. Грищенко В.І., Козлін В.Й. Пристрій для навчання правильному положенню пальців руки при грі на струнному музичному інструменті.- А.с. 1764074 СРСР, 4с., мал; Опубл. 23.09.92, Бюл. № 35.

11. Грищенко В.І., Козлін В.Й. Пристрій контролю звуку.- А.с. 1774374 СРСР, 3с., мал; Опубл. 07.11.92, Бюл. №41.

АНОТАЦІЯ

Грищенко В.І. Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів. - Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання музики і музичного виховання. - Київський національний університет культури і мистецтв.- Київ, 2003.

У дисертації теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено методику організації та роботи класичного ансамблю гітаристів при навчанні підлітків із застосуванням інформаційних технологій. Розкрито сутність та особливості створення нової форми ансамблевого гітарного музикування. Створена методика раціональної організації музично-ігрових рухів учня-гітариста. Упроваджено нове поняття "сихронної" роботи пальців. Сконструйовані і апробовані нові технічні засоби для самонавчання учнів-гітаристів: розвитку опорно-рухового апарату, розвитку динаміки звуку, розвитку слуху, тактильної чутливості пальців і прискорення формування музично-ігрових навичок. Розшире-

ні межі виконавських можливостей майстерності ансамблю. Розроблені способи і засоби для розширення меж виразного інтонування /звуквисотного і тембрового/ ансамблю гітаристів та перевірено їх ефективність на основі комп'ютерних технологій. Уведено новий спосіб роботи ансамблю на основі комп'ютерної "мідіграми". Створений механізм концертних виступів без диригента і партитур та запропоновано оптимальну сценічну модель розташування ансамблю гітаристів на сцені. Доведено, що ефективність організації та роботи класичного підліткового ансамблю гітаристів забезпечується попередньо спеціально організованою системою навчальних та репетиційних завдань; поетапністю і системністю у здобутті знань, формуванню у гітаристів-підлітків раціональної організації музично-ігрових рухів, застосуванням форм і методів, спрямованих на формування навичок професійної майстерності.

Основні результати дослідження підтверджені практичною концертною діяльністю ряду підліткових ансамблів гітаристів, створених за запропонованою методикою за стислий термін часу.

Ключові слова: класичний ансамбль, гітара, навчання, нові технічні засоби для самонавчання, інформаційні технології.

АННОТАЦИЯ

Грищенко В.И. Методика организации и работы подросткового классического ансамбля гитаристов.- Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения музыке и музыкального воспитания.- Киевский национальный университет культуры и искусств.- Киев, 2003.

В диссертации теоретически обосновано и экспериментально проверено методику организации и работы классического ансамбля гитаристов при обучении подростков. Раскрыта сущность и особенности создания новой формы ансамблевого гитарного музицирования. Установлено, что процесс развития ансамблей обычно начинался и развивался как форма, где одна или несколько гитар были только составляющей частью ансамбля с другими музыкальными инструментами. Определено, что форма ансамбля, в составе которой все инструменты одного типа /большая гитара/, - совершенно новая, и в настоящее время происходит процесс ее становления. Раскрыты организационно-методические принципы и характерные черты работы с учащимися подростками. Обосновано воздействие искусства ансамблевого исполнительства на формирование духовного мировоззрения учащихся-подростков и воспитания в них таких моральных качеств как: ответственность, принципиальность, саморегуляция, самоанализ, толерантность. Доказано, что для эффективной организации и работы классического подросткового ансамбля гитаристов необходим процесс предваритель-

ной специально организованной системы учебных и репетиционных заданий, способствующих развитию у учащихся музыкально-исполнительских навыков. Характерной особенностью созданной методики является то, что процесс становления будущего музыканта ансамбля начинается с начального уровня непосредственно в новых специально разработанных и организованных условиях коллективной работы с элементами индивидуального обучения подростков. Разработана методика рациональной организации музыкально-игровых движений участника ансамбля /ученика-гитариста/, заключающаяся в постановке кисти, предплечья, плеча обеих рук относительно инструмента, пальцев, последовательности их движений и условия схождения со струн. Внедрено новое понятие "синхронной" работы пальцев и создана система механических тренажеров последовательной, параллельной, прямой и обратной их работы, организующая целенаправленное развитие у гитариста-ученика опорно-двигательного аппарата и качественное усвоение музыкально-игровых приемов, а также исключая появление и закрепление ошибок. Сконструированы и апробированы новые технические средства для самообучения учащихся гитаристов: развития опорно-игрового аппарата, развития динамики звука, развития слуха, тактильной чувствительности пальцев, сокращения времени для формирования музыкально-игровых навыков. Расширены границы исполнительских возможностей мастерства ансамбля. Созданы способы и средства для расширения границ выразительного интонирования /звукорысотного и тембрового/ ансамбля гитаристов. Использование добавочного грифа увеличивает звукорысотный диапазон гитары на три с половиной октавы в сравнении со стандартной. Новый диапазон гитары дает возможность расширить музыкальный материал для интерпретации средствами инструментальной музыки - имитировать звуки природы /пение птиц/, имитировать звуки других музыкальных инструментов. Разработаны способы и приемы имитации на гитаре малых барабанов, но в отличие от разных типов малых барабанов симфонического оркестра "гитарный малый барабан" - звукорысотный /повышение высоты звуков при перемещении от третьего лада к двенадцатому имеет хроматическую закономерность/. Представлена научно-обоснованная теория процесса звукоизвлечения домрового тремоло на гитаре без медиатора. Доказаны и математически обоснованы выводы.

Создан новый прием - "бархатное тремоло", который позволяет извлекать тремоло одновременно на шести струнах. Разработано устройство и способы имитации звука "кастаньет" на гитаре трех типов: 1-имитация чистого звучания; 2- имитация звучания кастаньет одновременно со звуками гитары; 3- имитация кастаньет с последующими звуками гитары. Способы имитации звука кастаньет позволяют расширить тембровые границы гитары для игры ансамблем характерных произведений /создания национального колорита/, а также могут применяться для сольного исполнения. Эффективность разработанных уст-

ройств и системы приемов формирования исполнительских навыков, которые расширяют тембровый и звуковысотный диапазон гитары, проверена на персональном компьютере с помощью программ звукоанализаторов. Разработан новый способ работы ансамбля на основе компьютерной "мидиграммы" /записи в компьютере музыкального материала, специально созданного для задач учебного процесса/, который дает возможность уменьшить затраты времени на формирование исполнительских навыков участников ансамбля. Создана методика перекрестной настройки гитар, которая дает возможность не только улучшить чистоту интонирования ансамбля, но и выявить акустические дефекты инструментов при их изготовлении. Разработанный механизм концертных выступлений без дирижера и партитур расширяет возможности для развития внимания, музыкальной концентрации, памяти, ощущения единства ансамбля, ответственности, сценичности и более совершенному развитию личности. Предложена оптимальная сценическая модель размещения ансамбля гитаристов на сцене. Доказано, что эффективность организации и работы классического подросткового ансамбля гитаристов обеспечивается предварительной системой учебных и репетиционных заданий, поэтапностью и системностью в приобретении знаний, формированием у гитаристов-подростков рациональной организации музыкально-игровых движений, применением форм и методов, направленных на формирование навыков профессионального мастерства. Основные результаты исследования подтверждены практической концертной деятельностью ряда подростковых ансамблей гитаристов, созданных по предложенной методике за короткое время.

Ключевые слова: классический ансамбль, гитара, обучение, новые технические средства для самообучения, информационные технологии.

ANNOTATION

Gryshchenko V.I. Methods of organization and work of the teenager's classic guitar ensemble. Manuscript.

Dissertation for getting a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.02. - Theory and the Methods of Teaching Music and Musical Upbringing. Kyiv National University of Culture and Art.- Kyiv, 2003.

The Thesis is dedicated to investigation of the methods of organization and work of the teenagers' classic guitar ensemble using the teaching by means of the informational technologies. The main point and peculiarity of the creation of the new form of the ensemble guitar music-making are shown. The method of the rational organization of the guitar student's music and play movement were worked out. The new notion of the synchronize work of fingers was introduced. The new technical means of self-teaching of the guitar students (to develop the vestibular mechanism, the dynamics of the sound, the hearing, sensibility of fingers and to quicken the form-

ing of musical skills) were constructed and tested. The scopes of interpretative abilities were widened. The way and means for widening the scopes of expressive intoning (sound and timbre) of the guitar ensemble were worked out, and their efficiency was tested using the computer technology. The new way of ensemble's work by means of computer midigram there was introduced. The new mechanism of concerts without conductor and music-stands was created and the optimal stage model of the guitar ensemble's position on the stage was offered. It was proven that the efficiency of the organized work of the teenagers' guitar ensemble is provided with the specially organized system of teaching and rehearsal's tasks; the stepwise and systematic learning, forming of the rational organization of the music and play movements, using the forms and methods directed at the forming of professional skills.

The main results of research were confirmed by concert activity of several teenagers' guitar ensembles created with the help of given methods in a short term.

Key words: classical ensemble, guitar, teaching, technical means of self-teaching, information technologies.

Підписано до друку **21.04, 2003**. Формат 60×84/16
Друк офсетний. Умовн. др. арк. **1,0** Тираж **100** прим.
Зам. **74**

Друкарня Державної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
Адреса: 01015, Київ – 15, вул. Січневого повстання. 21

453849

АВ 55.166

Мист.

ЦЕРКВ

Мист